

Õiguskantsler

Hr Urmas Reinsalu
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie nr

Meie 05.10.2016 nr 6-1/161019/1604041

Kartserikaristuse maksimaalne pikkus

Austatud härra minister

Kartserikaristuse võimalik maksimaalne pikkus ületab kehtivas õiguses Mandela reeglite ja ÜRO piinamisvastase erireportööri kohaselt ja CPT hinnangul põhjendatud määra mitmekordselt. Regulatsioon võimaldab vanglatel küll määrata maksimaalsest pikkusest lühemaid kartserikaristusi ning seda on tungivalt Eesti vanglatele soovitanud juba 2012 teha ka CPT, ei ole vanglate praktika aastate jooksul muutunud. Seetõttu tuleb norme, mis lubavad sellisel praktilisel kujuneda, muuta.

VangS § 63 lg 1 p 4, lg 2 ja VangS § 100 lg 1 p 3 ja lg 2 tuleb viia kooskõlla rahvusvaheliste kinnipidamisstandardite, Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) ja rahvusvaheliste ekspertide, sh CPT väljendatud seisukohtadega. Erilist tähelepanu on vaja pöörata alaealiste kartserikaristuse regulatsioonile.

Vanglatel tuleb kartserikaristust kohaldada vaid kõige tõsisematel juhtudel (nt vastusena vägivaldsele rünnakule), viimase abinõuna ja nii lühiajaliselt kui võimalik. Ühe kartserikaristuse pikkus ei tohiks ületada täiskasvanutel 14 ööpäeva ja alaealistel 3 ööpäeva. Kui erinevate täidetavate kartserikaristuste kogusumma ületab 14 päeva, ei tohi isik järjestikku vahedeta kartseris viibida üle 14 päeva. Seega kui kinnipeetavale määratud mitme kartserikaristuse summa on nt 20 päeva, ei tohi kinnipeetav olla üle 14 päeva järjepanu kartserirežiimil. 14-päevasele kartseris viibimisele peab järgnema sel juhul teatud mõistlik ajavahemik tavarežiimil, misjärel isik kannab kartseris ülejäänud 6 päeva.

(I)

Kehtiv õigus lubab Eesti vanglates karistada distsiplinaarkorras täiskasvanud kinnipeetavat kuni 45 ööpäevase ja vahistatud 30 ööpäevase kartserikaristusega. Alaealist kinnipeetavat 20 ja vahistatud 15 ööpäeva pikkuse kartserikaristusega. Seadus ei kohusta jätma erinevate kartserikaristuste täitmise vahele teatud ajavahemikku.

CPT väljendas vahetult pärast 2012. aasta visiiti Viru Vanglasse tõsist muret kartserikaristuste määramise ja täitmise praktika üle ning leidis, et kartserikaristuse näol on sisuliselt tegemist üksikvangistusega. CPT palus tungivald Eesti võimudel kartserikaristustega seonduvat muuta. CPT hinnangul tulnuks kartserikaristuse maksimaalset pikkust täiskasvanute puhul oluliselt vähendada ning jätta erinevate kartserikaristuste täitmisele mõistlik vahe. CPT tõi eraldi välja alaealiste kartserikaristuse maksimaalse pikkuse vähendamise olulisuse ja rõhutas, et kartserikaristuse määramine peab olema proportsionaalne rikkumise tõsidusega. CPT kahtles, kas nt rahumeelne tööle mitteasumine on rikkumine, mis õigustaks üksikvangistusega karistamist.

Õiguskantsler nõustub CPT 2012. aastal kartserikaristuse kohta tehtud tähelepanekutega. Kuigi VangS § 63 lg 1 p 4 kartserikaristuse sisu ei defineeri, on õiguskantsleri kontrollkäikudest ja õiguskantslerile saabunud pöördumistest näha, et kinnipeetavad kannavad kartserikaristust üksinda ühe- või kahekohalises kambris. Kartserikaristusi määratakse ka kergemate rikkumiste eest, seaduses ette nähtud maksimaalses ulatuses ja täidetakse järjestikku. Õiguskantsleri andmetel on selline vanglate praktika toonud kaasa mitmeid kuid ja mõnel juhul üle aasta kestnud katkematu viibimise kartserikambris.¹ Seega pole olukord vaatamata CPT 2012. aastal vanglatele antud soovitudele muutunud.

Kuigi VangS § 63 lg 1 p 4 ja VangS § 100 lg 1 p 3 ja lg 2 võimaldavad iseenesest sätete põhiseaduspärasest tõlgendamist, on normid lubanud kujuneda aastatepikkusel massilisel praktikal, mis seab ohtu kinnipeetavate PS §-s 28 sätestatud õiguse tervise kaitsele ja suurendab ülemääraselt väärkohtlemise riski PS §-s 18 sätestatud mõistes.

Mandela reeglite art 43-44 keelavad kasutada üksikvangistust sh distsiplinaarkaristusena (Eesti kontekstis kartserikaristusena) määramata ajaks või pikaajaliselt (järjestikku üle 15 ööpäeva). Reeglite art 45 sätestab samuti, et üksikvangistust ei tohi kohaldada mh psüühikahäiretega ja alaealiste kinnipeetavate suhtes. Alaealiste distsiplinaarkaristusena üksikvangistuses viibimist keelab sõnaselgelt ÜRO reeglite kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta art 67. Viimast on rõhutanud ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee oma üldkommentaaris nr 10 (2007).

ÜRO piinamisvastase eriraportööri aruandest selgub, et üksikvangistuse negatiivne mõju inimese tervisele võib tekkida juba paari päevaga. Risk tervisele suureneb iga üksikvangistuses veedetud päevaga. Eriraportööri viidatud uuringute kohaselt langeb juba nädal aega kestnud minimaalse stimulatsiooni tulemusena inimese ajutegevus pöördumatult.

Pikaajalise üksikvangistuse mõjud – unehäired, depressioon, ärevus, foobiad, emotsionaalne sõltuvus, segadus, mäluhäired, kontsentratsiooni puudulikkus jne – võivad avalduda pikalt ka pärast üksikvangistusest vabastamist.² Teatud haavatavate kinnipeetavate puhul (nt

¹ Vrdl nt 2012. aastal kasutati Saksamaa meeskinnipeetavatega Waldecki vanglas kartserisse paigutamist vaid kolmel korral. Saksamaa Neustrelitzi noorte vanglas kasutati kartserikaristust 2008-2013 ajavahemikul kahel korral ning igal korral vaid paariks tunniks. R. Subramanian, A. Shames, Sentencing and Prison Practices in Germany and the Netherlands: Implications for the United States. Vera Institute of Justice, 2013, lk 13.

² A sourcebook on solitary confinement. Mannheim Centre for Criminology, 2008, lk 17-23; S. Shalev. Solitary confinement as a prison health issue. Prisons and Health. WHO Regional Office for Europe, 2014, lk 27-29.

psüühikahäiretega kinnipeetavad, alaealised) võib üksikvangistus vallandada psüühhoosi, mis suurendab enesevigastamise ja enesetapu sooritamise riski.³

Üksikvangistus võib omada kestvat mõju isiksusele niivõrd, et see püsivalt kahjustab kinnipeetava sotsiaalseid võimeid. Selline taandareng takistab omakorda kinnipeetaval kohanedes vangla keskkonnaga ja kahjustab tõsiselt võimet pärast vabanemist edukalt ühiskonda naasta.⁴ Lisaks mõjub üksikvangistuse kasutamine n-ö rahustamiseks sageli vastupidi ning suurendab kinnipeetava vastumeelsust ja agressiivsust. Asjaolu, et kinnipeetav ei riku või rikub vähem korda üksikvangistuses viibides, ei tähenda veel positiivset mõju tema käitumisele. Kinnipeetava n-ö hea käitumine on pigem seotud üksikvangistuse väga piiratud võimalustega korda rikkuda ja mitte kinnipeetava sooviga oma suhtumist ja käitumist muuta.⁵ Tegelikult on üksikvangistuse tulemuseks vaimselt ebastabiilsem ja veel raskemini mõjutatav kinnipeetav.⁶

Üksikvangistuse negatiivne mõju ei väljendu seega üksnes kinnipeetava kahjustamises, vaid see ohustab vangla julgeolekut tervikuna ning suurendab retsidiivsuse riski. Viimasel on aga otsene mõju kogu ühiskonnale.⁷

Psühhiaatria rahvusvahelistest ekspertidest koosnev töörühm asus nn Istanbuli deklaratsioonis samuti seisukohale, et märkimisväärne hulk üksikvangistuses viibijaid/viibinuid kogeb terviseprobleeme. Ekspertide hinnangul väljendub üksikvangistuse keskne kahju selles, et see vähendab inimese tähenduslikke sotsiaalseid kontakte tasemeni, mis on ebapiisav inimese tervise ja heaolu säilitamiseks. Üksikvangistust ei tohiks ekspertide arvates kunagi kasutada alaealiste ja psüühikahäiretega kinnipeetavate puhul.

Ekspertide hinnangul võib üksikvangistust kasutada ainult väga erandlikel juhtudel, ainult viimase abinõuna ja nii lühikest aega kui võimalik. Samadele seisukohtadele asus ka ÜRO Inimõiguste Komitee, mis rõhutas, et vastupidine praktika on vastuolus ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikliga 10(1), mis omakorda võib tähendada pakti art 7 rikkumist.

EIK on olnud seisukohal, et üksikvangistus ei tähenda automaatselt EIOK art 3 rikkumist.⁸ Küll aga on EIK tõdenud, et üksikvangistus on üks tõsisemaid vanglas kohaldatavaid meetmeid. Üksikvangistus ilma sobiva füüsilise ja vaimse stimulatsioonita kahjustab pikemas perspektiivis kinnipeetava vaimset tervist ja sotsiaalseid võimeid.⁹ Niisamuti on EIK mõõnnud, et pelgalt (rahumeelselt) vangla korraldustele allumatus või vanglakeskkonnaga kohanematus ei ole tõsiduseastmelt sellised rikkumised, millele tuleks reageerida üksikvangistusega.¹⁰

³ F. Kaba et al. Solitary Confinement and Risk of Self-Harm Among Jail Inmates. American Journal of Public Health, 2014, vol. 104, lk 442-447; Thematic report. Use of solitary confinement in prison. Norwegian law and practice in a human rights perspective. NI, NCHR, 2012, lk 8-9;

⁴ S. Grassian. Psychiatric Effects of Solitary Confinement. Washington University Journal of Law & Policy, Vol. 22, 2006, lk 332-333.

⁵ J. Lobel. Prolonged Solitary Confinement and the Constitution. University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law, 2008, vol. 11, lk 131-132.

⁶ Vt nt A. E. Bottoms. Interpersonal Violence and Social Order in Prisons. Crime and Justice, Vol. 26, 1999, lk 205-281.

⁷ A. Shames et al. Solitary Confinement: Common Misconceptions and Emerging Safe Alternatives. Vera Institute of Justice, 2015, lk 26-28.

⁸ Vt nt Ramirez Sanchez vs. Prantsusmaa; Rhode vs. Taani.

⁹ Gorbulya vs. Venemaa, p 78; Razvyakin vs. Venemaa, p 104; Csüllög vs. Ungari, p 30.

¹⁰ Khodorkovskiy ja Lebedev vs. Venemaa, p 470; Mathew vs. Holland, p 202.

EIK on viimastel aastatel vaagunud üksikvangistuse küsimusi, arvestades seejuures ulatuslikult CPT seisukohti.¹¹ CPT hinnangul laieneb üksikvangistuse definitsioon ka olukordadele, kus kinnipeetav viibib eraldatuna vangla populatsioonist koos ühe või kahe kinnipeetavaga (s.t ollakse kahekesi või kolmekesi kambris). Karistusena üksikvangistuse määramisel on CPT osutanud, et selle kohaldamisel ei tohiks maksimaalne karistus ületada 14 päeva üksikvangistust ühe rikkumise eest ja soovitatavalt isegi vähem. Üksikvangistust karistusena võib CPT hinnangul kohaldada vaid kõige tõsisematel juhtudel ja viimase abinõuna. Mida pikem on üksikvangistus, seda kaalukamad peavad olema selle meetme kohaldamise põhjused ja seda enam peab tagama, et sellega saavutatakse soovitud eesmärk.

CPT ei luba kartserikaristuste järjestikku ja vahedeta kandmist, mille tagajärjel isik võib kanda karistust ühejärke pikema aja vältel, kui ühe rikkumise eest lubatav maksimaalne kartserikaristuse pikkus (s.t CPT arvates 14 päeva). CPT hinnangul ei tohiks alaealiste puhul üksikvangistus distsiplinaarkaristusena ületada 3 päeva.¹² CPT on rõhutanud, et üksikvangistuses viibiva kinnipeetava seisundit peab igapäevaselt jälgima meditsiinitöötaja. Sama on nõudnud ka ÜRO Inimõiguste Komitee.

(II)

Palun Justiitsministeeriumil alustada tööd, et VangS § 63 lg 1 p 4, lg 2 ja VangS § 100 lg 1 p 3 ja lg 2 saaks viidud kooskõlla rahvusvaheliste kinnipidamisstandardite, EIK ja rahvusvaheliste ekspertide, sh CPT väljendatud seisukohtadega. Erilist tähelepanu tuleb pöörata alaealiste kartserikaristuse regulatsioonile. Vanglatel tuleb kartserikaristust kohaldada vaid kõige tõsisematel juhtudel (nt vastusena vägivaldsele rünnakule), viimase abinõuna ja nii lühiajaliselt kui võimalik. Ühe kartserikaristuse pikkus ei tohiks ületada täiskasvanutel 14 ööpäeva ja alaealistel 3 ööpäeva. Kartserikaristuste kandmise vahele tuleb jätta teatud mõistlik ajavahemik, kui järjestikku täidetavate kartserikaristuste summa ületab 14 päeva.

Palun Justiitsministeeriumi tagasisidet kirjale 12.12.2016.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Koopia: Tallinna Vangla, Tartu Vangla, Viru Vangla

Ksenia Žurakovskaja-Aru 693 8404
Ksenia.Zurakovskaja-Aru@oiguskantsler.ee

¹¹ Viimati nt A.L. (X.W.) vs. Venemaa.

¹² Vt ka CPT raport 2014 visiidi kohta endisesse Jugoslaavia Makedoonia Vabariiki, p 107.